

‘Agenten van Moskou’: communistiche actiecomités in de Antwerpse haven 1930-1950.

► *Stephan Vanfraechem*

Met het overlijden van Frans Van den Branden in het voorjaar van 2003 verdween één van de meest kleurrijke figuren uit de recente geschiedenis van de Antwerpse haven en bij uitbreiding daarvan de communistische beweging in België. In het collectief geheugen staat Frans Van den Branden bekend als een belangrijk stakingsleider die in de onmiddellijke naoorlogse periode (1944-1948) heeft gewogen op het sociale beleid in de Antwerpse haven en de erkende, officiële vakbonden heeft gedwongen om hun rol te gaan herdenken. Het recentelijk deponeren van archiefmateriaal door de erven van Van den Branden in het DACOB en het gedeeltelijk vrijgeven van archieven van de gerechtelijke politie Antwerpen zal ons in staat stellen om de rol van Van den Branden historisch kritisch beter te duiden. In deze bijdrage wil ik daartoe een eerste poging wagen door na te gaan hoe, op welke terreinen en in welke mate Frans Van den Branden heeft gewogen op het beleid van de Belgische Transportarbeidersbond (BTB), de grootste vakbond in de Antwerpse haven. Deze bijdrage kan en wil niet een totaalbeeld aanbieden rond deze figuur of een totaalstudie zijn rond de rol van Van den Branden en zijn organisatie(s). Deze bijdrage kiest expliciet voor een deelfacet van een mogelijke totaalstudie, wil vooral in gaan op de beeldvorming rond de figuur Frans Van den Branden binnen BTB-kringen, en wil nagaan in hoeverre die beeldvorming woog op het beleid van de BTB. Deze bijdrage is dan ook geen organisatiegeschiedenis: ze probeert niet te reconstrueren hoe de Actiecomités georganiseerd waren, wie er actief in was en welke hun steun- en contactpunten waren. De stukken zoals die gedeponeerd werden in het DACOB zullen ons hopelijk

toelaten daar een beter zicht op te krijgen. Eerder dan een interne studie focust deze bijdrage vooral op de perceptie door de BTB van Van den Branden en zijn actiecomités. Hoe schatten zij deze figuur in? Welke invloed had deze inschatting op hun (dagelijkse) werking en de evolutie van de arbeidsverhoudingen in de Antwerpse haven? Verder probeert deze bijdrage ook na te gaan of en zo ja, hoe Van den Branden er in slaagde om een (deel) van de achterban van de BTB kritisch te doen opstellen tegen de eigen vakbondsleiding of aan te sluiten bij de organisatie van Van den Branden.

Vanuit dit oogpunt heb ik geopteerd voor een min of meer diepteanalyse van de arbeidsverhoudingen in de Antwerpse haven tijdens de periode 1930-1949. Vertrekkend vanuit mijn doctoraatsonderzoek¹ en gebaseerd op officiële en informele nota's, rapporten, jaarverslagen en briefwisseling van de Belgische Transportarbeidersbond en de verschillende werkgeversfederaties in de Antwerpse haven, probeer ik ten eerste na te gaan welke de voornaamste discussiepunten waren tussen de officiële vakbondsleiding en het actiecomité van Frans Van den Branden en ten tweede probeer ik na te gaan als – en indien zo, hoe – het bestaan van een communistisch actiecomité gewogen heeft op het beleid van de BTB.

‘Onverantwoordelijke elementen’: communisten in de Antwerpse haven tijdens het Interbellum

In de onmiddellijke naoorlogse periode stond de Kommunistische Partij van België op het hoogtepunt van haar macht. Van een eerder marginaal

fenomeen tijdens het Interbellum – 10000 betalende leden in 1939² – was de KPB geëvolueerd naar un acteur central de la vie politique en Belgique”.³ De partij telde in 1946 23 verkozenen voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Samen met de Belgische Socialistische Partij (BSP) vormde ze een sterke linkerzijde in België. Op het syndicaal vlak leidde deze linkse coalitie zelfs tot een fusie tussen de socialistische en communistische initiatieven en bewegingen. Binnen dit Algemeen Belgisch Vakverbond (ABVV) waren de relaties tussen het communistische en socialistische kamp echter ronduit vijandig. Vanuit het socialistische kamp bestond enorm veel wantrouwen tegenover het communistische kamp dat beschouwd werd als onbetrouwbaar. De ideologische uiteenlopende visies inzake vakbondswerking – waar het uitgesproken reformistische discours van de socialistische vleugel botste met het klassenstrijddiscours van de communisten – tussen beide kampen maakten dat de fusie bijna van bij de aanvang onder enorme druk stond en compleet escaleerde vanaf einde 1946. Toen de eerste tekenen van de Koude Oorlog de kop begonnen op te steken en het overduidelijk was dat de KPB in de BSP geen bondgenoot vond in haar openlijke steun aan de USSR, denderde de populariteit van de KPB in sneltreinvaart naar beneden. Het aantal betalende leden van de KPB verminderde van 87000 in 1945 naar 24000 in 1950. De KPB verloor elke aantrekkelijkheid en werd het lelijke eendje binnen het Belgische politieke landschap. In zowel de partijpolitieke als het syndicale kamp kwam het nu tot een snelle en radicale breuk tussen socialisten en communisten. Zo werd Theo Dejace – de spreekbuis voor de communistische fractie binnen het ABVV – in het begin van 1947 uit de beweging gezet nadat hij het bondsbeleid en vooral de openlijke steun aan de regering in vraag had gesteld.⁴

Naast dit intersectorale, nationale niveau werd die fusiebeweging ook vertaald naar een lokaal, sectoraal niveau. Op dit niveau werd de mate van succes van een fusie vaak bepaald door individuen. In sommige sectoren werkten socialisten en communisten zeer goed samen, in de meeste sectoren echter waren de betrekkingen tussen beide kampen niet bepaald amicaal. Dit was zeker het geval in de Antwerpse haven. Ten gevolge van de fusiebeweging op nationaal vlak, moesten beide kampen hier in de nadagen van de bevrijding de handen schudden en samenwerken. Vrij snel echter werd die uitgestrekte hand samengebaldd tot een stevige vuist waarmee beide partijen elkaar pro-

beerden te vloeren. Het werd zeer snel duidelijk dat de fusie in werkelijkheid geen enkele kans op slagen had: de combinatie van diep politieke en ideologische geschillen en een diepe persoonlijke vijandigheid tussen het socialistische establishment en de communistische kameraden vormde een explosieve cocktail. De kiem van deze vijandigheid dateerde van het einde van de jaren 1920 en de jaren 1930 toen de BTB verschillende rondjes schaduwboxen uitvocht met een (imaginair) communistisch spook.

Dat communistisch spook stak voor het eerste eind de jaren 1920 de kop op en werd door de Belgische Transportarbeidersbond (BTB) toen aangevoeld als een reële bedreiging voor de uitgebouwde machtspositie. De BTB was na Wereldoorlog I samen met machtige patroonsfederaties als de ‘Fédération Maritime d’Anvers’ en vertegenwoordigers van stouwers en naties resoluut de weg ingeslagen van het sociaal paritair overleg om zo de loon- en arbeidsvoorwaarden in de Antwerpse haven te verbeteren. Door te opteren voor deze overlegmethode had de BTB de facto de klassenstrijd en het bijhorend discours afgezworen en had ze resoluut gekozen voor een reformistisch discours waar samenwerking met het patronaat centraal stond. Elke verbetering van de loon- en arbeidsvoorwaarden zou nu verwezenlijkt worden via een proces van overleg. De BTB slaagde er ook in om haar achterban mee te krijgen in deze keuze. De zichtbare verbeteringen die werden aangebracht aan de loon- en arbeidsvoorwaarden hielpen hen ook daarin. De arbeidsduur werd vastgelegd – alhoewel Antwerpen ter zake nog steeds een grote faam van flexibiliteit genoot – en de lonen werden gelinkt aan de index waardoor de koopkracht in principe gegarandeerd werd. Alhoewel de havenarbeiders een kritische massa bleven vormen en tijdens sommige gelegenheden openlijk hun onvrede met de gevolgde weg uitte, was er in belangrijke mate sprake van sociale vrede na 1919. De BTB en de katholieke dokwerkersbond – die slechts 10 tot 15 % van de havenarbeiders vertegenwoordigde – hadden de situatie aan de Antwerpse dokken stevig in handen.

Naar het einde van de jaren 1920 toe werd de BTB echter geconfronteerd met een schijnbare tegenbeweging die de rol van de BTB binnen het havenbestel in vraag stelde. Deze tegenbeweging stelde het paritaire overleg – zoals dat sinds 1919 in de Antwerpse haven functioneerde mét evenredige vertegenwoordiging van werkgevers en werknemers – openlijk in vraag en vooral de manier

waarop dat paritair overleg tegemoet was gekomen aan de wensen van de havenarbeiders en hun arbeidsomstandigheden had verbeterd. Een staking in juli 1928 en vooral de manier waarop deze tegenbeweging ontstond legde duidelijk de zwakke plek bloot van dat paritair overleg en de plaats daarin van de vakbonden. Op 18 juni 1928 reden "drie mannen op een fiets" langs de Antwerpse dokken en begonnen de Antwerpse havenarbeiders op te zwepen.⁵ Ze riepen de havenarbeiders op om het werk neer te leggen omdat de stouwers een vraag tot loonsverhoging naast zich hadden neergelegd. De drie mannen op de fiets maakten deel uit van een trotskistische splintergroepering die in de Antwerpse haven vaste voet aan de grond probeerde te krijgen. Alhoewel deze groepering schijnbaar maar een zeer beperkt deel van de Antwerpse havenarbeiders vertegenwoordigde – ze zouden niet meer dan 10 à 15 betalende leden hebben gekend –, slaagde deze groepering erin om een staking uit te roepen die snel gesteund werd door een brede meerderheid onder de Antwerpse havenarbeiders. De BTB ondervond zeer grote moeite om de situatie aan de waterkant terug onder controle te krijgen. Deze actie had vooral duidelijk aangetoond dat een zeer kleine groep erin was geslaagd om de controle over de Antwerpse dokken volledig naar zich toe te trekken in een zeer korte tijd. Deze trotskistische groepering slaagde er echter niet in om dit kortetermijnsucces structureel om te zetten in een langetermijnperspectief. Na amper een half jaar hield hun eigen blad 'De aflosser' op te bestaan bij gebrek aan middelen. Ondanks dit, viel de BTB nu ten prooi aan een extreme vorm van paranoia. Volgens de BTB was het 'rode gevaar' de belangrijkste bedreiging geworden voor de Antwerpse haven en haar arbeidscontingent. Alhoewel de trotskisten technisch gezien geen deel uit maakten van de KPB – ze werden uit de beweging gezet in de vroege jaren 1920 – focuste de BTB nu volledig op 'de communisten'. De BTB startte nu een zeer agressieve campagne in de eigen maand- en weekbladen ('De Transportarbeider') waarin de communisten werden voorgesteld als – hoe ironisch – des duivels. De 'agenten van Moskou' hadden niet de bedoeling om de arbeidsomstandigheden van de havenarbeiders te verbeteren – dixit de Transportarbeider – maar "ze zouden den aangeboren lust hebben om bestendig stakingen uit te lokken hopende door de ellende der arbeiders een terrein te vinden waar zij hun kommunistische plant kunnen in kweken."⁶ Deze uit-

spraak weerspiegelt in grote mate de houding van de BTB tegenover alles wat ook maar enigszins in verband stond met het communisme. In de jaren 1930 nam die paranoia ten opzichte van het rode gevaar alsmaar mythischer proporties aan die op geen enkel ogenblik in relatie stond met de werkelijke impact van de communistische beweging in België tijdens de jaren 1930. De BTB vreesde vooral dat de harde economische tijden en de hoge werkloosheidscijfers dé ideale voedingsbodem zouden vormen voor de communisten in de haven.

Tabel: activiteitsgraad geregistreerde havenarbeiders in de Antwerpse haven 1929-1935. (taken per maand)⁷

jaar	dagen				
	1-6	7-12	13-18	19-24	>24
1929	13 %	19 %	23 %	27 %	15 %
1930	12 %	19 %	26 %	29 %	14 %
1931	19 %	22 %	24 %	23 %	12 %
1932	25 %	25 %	21 %	18 %	11 %
1933	20 %	22 %	24 %	23 %	11 %
1934	19 %	22 %	25 %	23 %	11 %
1935	15 %	20 %	25 %	28 %	12 %

Bovenop deze hoge werkloosheidscijfers kwamen nog de dalende lonen. Ten gevolge van de indexkoppeling van de lonen in de Antwerpse haven volgden de lonen in de Antwerpse haven nu ook de dalende trend van de prijzen zoals de index van de kleinhandelsprijzen die weerspiegelden. Het basisloon – per taak – van de Antwerpse havenarbeider daalde van 62 frank in juni 1929 naar 46 frank in september 1934. De BTB vreesde dat de communisten deze daling van de basislonen gekoppeld aan de hoge werkloosheidscijfers zouden misbruiken om een tweede aanvalsgolf op de Antwerpse haven te lanceren. De BTB zag overall communistische spionnen en intensifieerde de campagne in de eigen bladen. In de 'Dokwerker' verschenen regelmatig columns waarin de leden voor hun verantwoordelijkheid werden geplaatst: de havenarbeiders konden maar beter luisteren naar de officiële bondsleiding en niet naar de communisten die enkel tweedracht wilden zaaien onder de havenarbeiders. "Tucht en nog eens tucht moet het ordewoord zijn. Zich niet laten medeslepen door het gestook van eenige onverantwoordelijke heethoofden. Dat vele arbeiders hunne beurt geduldig afwachten. Het ordewoord moet dan ook zijn, niettegenstaande alle moeilijk-

heden welke wij sinds maanden hebben te doorworstelen moeten wij onze syndikaten trouw blijven, ze zoo noodig nog sterker en meer solvabel maken, en zeer zeker de leiding en de tucht der organisaties erkennen en volgen.”⁸

Met deze angst voor het rode gevaar stond de BTB echter niet alleen. Ook het havenpatronaat was enorm bevreesd dat een communistische vloedgolf de Antwerpse haven zou overspoelen. Hun vrees voor mogelijke sociale onrust veroorzaakt door de volgelingen van Moscou, weerspiegelde ook een algemeen aanvoelen bij Belgische werkgevers en patroonsfederaties. De leidende industriële kringen waren het absoluut oneens met de te lakse houding van de Belgische regering tegenover de communisten. De overkoepelende, intersectoriële werkgeversfederatie, het ‘Comité Central Industriel’ – dat werd gedomineerd door zware industrieën als mijnbouw en metallurgie – steunde openlijk anticommunistische groeperingen en financierde die ook gedeeltelijk. De belangrijkste en meest beschreven daarvan was ongetwijfeld de ‘société d’études politiques, économiques et sociales’ (SEPES). Deze groepering verspreidde maandelijkse bulletins waarin ze de communistische beweging in België en de activiteiten van haar militanten veel groter voorstelden dan die in werkelijkheid was. Door allerlei stilistische vergelijkingen werd de communistische beweging in België voorgesteld als een soort van sekte met slechts 1 doel: het omverwerpen van de staat en het installeren van een communistisch regime. Rapporten van de Staatsveiligheid spraken in dezelfde termen over de KPB. Volgens deze rapporten was de eigenlijke impact en macht van deze beweging nog niet groot maar zou ze dat in de toekomst zeker worden.⁹ In werkelijkheid was de KPB niet meer dan een marginaal fenomeen tijdens de jaren 1930. Enkel tijdens de mijnstaking in de Borinage (juni 1932) en de algemene staking (juni 1936) had de KPB enige invloed en impact. Op hun hoogtepunt – d.i. onmiddellijk na de staking van juni 1932 – telde de KPB niet meer dan 2955 betalende leden. Een jaar later was dat cijfer reeds gedaald tot 1500.

De Antwerpse havenbaronnen gaven blijk van een gelijkaardig gevoel van spionitis. De overkoepelende werkgeversfederatie Cepa (Centrale des Employeurs du Port d’Anvers) hield in die jaren 1930 verschillende bijeenkomsten waarin het communistisch ‘probleem’ in de Antwerpse haven werd besproken. Een intern rapport van mei 1935 geeft perfect de sfeer onder de havenbaronnen

weer en laat zien hoe het communistisch gevaar werd gepercipieerd. In een rapport dat leest als een echte spionageroman worden de leden van Cepa gewaarschuwd voor de activiteiten van een communistisch actiecomité in de Antwerpse haven. Volgens dit rapport kregen de leden van dit actiecomité hun directieven rechtstreeks van de USSR via de Russische ambassade in Parijs. De leden van het comité werden ook gebriefd aan boord van de Russische schepen die aanlegden in Antwerpen. De leider van het comité was een zekere “V. Habitant une villa dans les dunes de la campine Anversoise aux environs de la frontière Hollandaise, V. Fût même au Moscou pour y recevoir des instructions.”¹⁰ Ondanks deze rapporten is het zeer waarschijnlijk dat de angst voor het rode gevaar onder vakbondsleiders en werkgevers zwaar overschat werd. Alhoewel er zeker een actiecomité actief was in de Antwerpse haven tijdens de jaren 1930, toont mijn doctoraatsonderzoek aan dat dit actiecomité maar een beperkte invloed had. Op geen enkel ogenblik nam dat actiecomité de controle over de haven of een deel van de Antwerpse havenarbeiders over. Zelfs tijdens een van de twee hoogtepunten van de KPB, met name de algemene staking van juni 1936 – die ontstond in de Antwerpse haven – was dat actiecomité geen belangrijke speler op het veld en speelde ze slechts een marginale rol. Alhoewel tijdens de eerste uren en dagen van deze staking spontaan in de richting van de communisten als schulddigen werd gewezen, moest de BTB snel toegeven dat deze staking in de eerste plaats een spontane beweging was, waarmee de achterban de onvrede met de gang van zaken in het Nationaal Paritair Comité der haven van Antwerpen (NPCHA) wou uiten. Enkel tijdens de laatste algemene vergadering van de BTB in het Antwerpse Sportpaleis op 20 juni 1936 waren enkele leden van het communistisch actiecomité aanwezig in het publiek om de havenarbeiders aan te sporen de voorwaarden voor het beëindigen van de staking niet te aanvaarden. Deze “kwistenbibels” zoals de Volksgazet ze noemde, slaagden echter niet in hun opzet.¹¹ Een grote meerderheid van de Antwerpse havenarbeiders aanvaardde de nieuwe voorwaarden en ging terug aan de slag.

De fusie tussen de communistische Eenheidstransportbond en de BTB (1944-1947): ten dode opgeschreven?

De vorige paragrafen hebben aangetoond dat – alhoewel gebaseerd op een subjectief aanvoelen eerder dan een objectieve analyse van de feiten –

de BTB de aanwezigheid van communisten in de Antwerpse haven vreesde en vooral de potentiële impact dat zo'n communistisch actiecomité kon hebben op de eigen achterban, de Antwerpse havenarbeiders. Dit had geleid tot een extreme vorm van paranoia waar overal communistische spionnen werden gezien en een complete discrepantie tussen feit en fictie. De voorgaande paragrafen hebben ook aangetoond dat de werkelijke invloed van dat communistisch actiecomité op de gebeurtenissen in de Antwerpse haven tijdens het Interbellum eerder beperkt was. Het actiecomité telde niet meer dan een aantal dozijn actieve leden en was op geen enkel moment in staat om de haven te controleren. Ondanks dit wantrouwe de BTB-leiding de communisten en was ze ervan overtuigd dat het communisme dé bedreiging voor stabiele arbeidsverhoudingen in de Antwerpse haven was. In verschillende columns en commentaarstukken in hun eigen dag- en weekbladen werden de communisten afgeschilderd alsof ze enkel geïnteresseerd waren in het lot van de Antwerpse havenarbeiders omwille van partijpolitieke motieven. Volgens de BTB hadden de communisten zelfs niet de intentie om de arbeidsvoorwaarden van de Antwerpse havenarbeiders te verbeteren.

Deze zelfde mate van wantrouwen en openlijke vijandigheid tekende de relatie tussen communisten en socialistten tijdens de onmiddellijke naoorlogse periode. Ondanks alle inspanningen en aansporingen van de nationale ABVV-leiding om verregaand samen te werken – zie hoger – wilde of kon het socialistische bondsestablishment niet samenwerken met de communisten in de Antwerpse haven. De fusie tussen de BTB en de communistische Eenheidstransportbond bestond dan eigenlijk ook enkel in theorie. In werkelijkheid waren de meningsverschillen over de interne organisatie van de bond en de rol van de leden in het uitzetten van de beleidslijnen zo verregaand dat ze de kloof tussen het socialistische en communistische kamp enkel vergrootten.

In de Antwerpse haven was dat communistische kamp geconcentreerd rond de figuur Frans Van den Branden. Deze havenarbeider was tot 1939 lid van de BTB maar richtte onmiddellijk na de bevrijding van de Antwerpse haven in mei 1944 de Eenheidsvakbond Transport op, die geassocieerd was met de KPB en haar syndicale poot. Frans Van den Branden zou als vakbondsman ook een vooraanstaande politieke rol spelen binnen de KPB. De parlementsverkiezingen van 26 juni 1949 zouden hem trouwens een zijte opleveren in de

Kamer van Volksvertegenwoordigers. Een blijvende indruk heeft Frans Van den Branden daar echter niet nagelaten. Hij wist zich tijdens dat parlementaire jaar niet te profileren en verduwen dan ook na amper één jaar – ter gelegenheid van nieuwe verkiezingen in juni 1950 – uit het parlementaire halffrond. Zelf blikte hij later trouwens weinig enthousiast terug op zijn periode in het parlement. Hij noemde er zich niet op zijn plaats.¹² Op syndicaal vlak wist hij veel beter zijn stempel te drukken. 'Zijn' Eenheidsvakbond Transport was ten gevolge

van de fusie op nationaal niveau na de bevrijding van de Antwerpse haven in september 1944 vrij snel samengesmolten met de Belgische Transportarbeidersbond. Op dat ogenblik telde de Eenheidsvakbond Transport van Van den Branden 128 betalende leden.¹³ De BTB vertegenwoordigde op dat ogenblik 12000 van de 15000 dokwerkers in de Antwerpse haven.¹⁴ Ten gevolge van deze fusie had de BTB nu een communistische kern binnen de eigen socialistische transportarbeidersbond. Snel zou blijken dat de BTB met de groep rond Van den Branden een waar paard van Troje had binnengehaald. De verstandhouding tussen de BTB en de vroegere Eenheidsvakbond Transport was van bij aanvang slecht en vrij vijandig. Het socialistische establishment binnen de BTB bleef zeer wantrouwend tegenover Van den Branden en deed alles wat mogelijk was om hemzelf en zijn aanhangers binnen de beweging te isoleren en monddood te maken. Vooral zijn onafhankelijke koers en zijn voorkeur voor de directe actie – een souvenir van zijn betrokkenheid bij het commu-

*Het socialistische
establishment binnen de BTB
bleef zeer wantrouwend
tegenover Van den Branden en
deed alles wat mogelijk was
om hemzelf en zijn
aanhangers binnen de
beweging te isoleren en
monddood te maken.*

nistisch verzet dat zich mede speciaal toelegde op acties in bedrijven en fabrieken – was een bron van constante ergernis voor de BTB-leiding. De visie van beide kampen over de interne organisatie en hoe bepaalde doelstellingen moesten bereikt worden lag mijlenver uiteen. Dit maakte het zeer moeilijk, zo niet onmogelijk voor beide partijen om tot een overeenkomst, laat staan een compromis te komen. Het socialistische kamp – geconcentreerd rond Louis Major, zijn trouwe rechterhand Georges Decrom en de oude wijze man Pierre Van den Bergh – was een sterke aanhanger van het paritaire overleg. Zij meenden dat een voortzetting van de activiteiten binnen het NPCHA de beste en ook wel de enige garantie was op succes. Door vast te houden aan het paritaire overleg steunde de BTB de beslissing van het ABVV om de regering (onder leiding van de socialist Van Acker) te volgen in haar optie voor een centraal prijzen- en lonenbeleid. Na de bevrijding en de eerste voorzichtige stapjes richting wederopbouw, besliste de regering om de prijzen en de lonen niet te laten fluctueren volgens de mechanismen van de vrije markt maar om stevig de hand te houden in de evolutie van die prijzen en lonen. De Nationale Arbeidsconferenties (NAC) met vertegenwoordiging van de regering, werkgevers en werknemersfederaties legden de marges vast waarbinnen de prijzen en lonen konden evolueren. Het ABVV en de aangesloten federaties meenden dat een periode van sociale vrede een ideale en noodzakelijke voorwaarde was voor zo'n beleid dat moest resulteren in een snelle en volledige wederopbouw van het Belgische industriële complex. In dat opzicht konden stakingen en sociale conflicten enkel beschouwd worden als de ultieme en finale reddingsboei van syndicale actie. Louis Major – die sinds 1946 een mandaat als volksvertegenwoordiger cumuleerde met de functies van secretaris-generaal van het ABVV en het erevoorzitterschap van de BTB – verdedigde deze optie met vuur tijdens het algemeen ledencongres van de BTB in september 1945. In een levendige en geanimeerde speech rekende hij af met Van den Branden en zijn communistische kameraden en maakte duidelijk dat hij – en met hem het overgrote deel van de BTB-leiding – absoluut niet geloofde in het communistische project. Hij stelde: “Kameraden, laat ons praktisch zijn. Wat is de revolutionaire theorie? Wil dat zeggen, zoals het gebeurd is, een wilde staking provoceren, waar men zich ten spoedigste moet uit terugtrekken, wil ze niet volledig verloren zijn? Of wil revolutionaire methode ook niet zeggen een staking organiseren die kans heeft op slagen

en waar de gestelde eischen voldoening krijgen? Kameraden het is niet waar wat Vereecken [lid van de groep rond Van den Branden] beweert dat men de loop der geschiedenis kan omverwerpen, dat men de normale evolutie van het leven en van de dingen kan vooruitloopen. Het is nooit gebeurd in het verleden en het zal nooit gebeuren in de toekomst dat men door een revolutie onmiddellijk van de eene in de andere wereld zal kunnen stappen, van de kapitalistische maatschappij in de socialistische samenleving. Zeker het kan gebeuren dat wij vandaag op morgen nieuwe methoden zullen moeten aanwenden, dat een andere taktiek zal moeten gevolgd worden. Dan zal dat niet gebeuren zoals Vereecken het door een revolutionaire gymnastiek, die lang versleten is en uiterst gevaarlijk voor hem die er zich aan begeeft. Dan zal dat ook niet gebeuren door het verkondigen van theoriën geput uit oude boeken.”¹⁵

Door haar openlijke steun aan het regeringsbeleid besloot de BTB ook om niet te pleiten voor extra-conventionele loonsverhogingen. Zij aanvaardden dat de regering – en enkel de regering – de marges van de loonspanning bepaalde. De communistische groep rond Van den Branden van haar zijde – ondanks het feit dat ook de KPB op dat ogenblik deel uitmaakte van de Belgische regering – was niet bereid om zoveel macht in de handen van de regering te leggen. Zij bleven fervente voorstanders van directe actie en waren niet bereid om die visie bij te sturen of zelfs tijdelijk op een laag pitje te laten branden. Zij schrokken er ook niet voor terug om daadwerkelijk gebruik te maken van dat stakingswapen. Zo riepen zij in mei 1946 een wilde staking uit tegen de wil van de BTB maar ook tegen de wil van de KPB en de communistische ministers binnen de Belgische regering. Met deze staking wou Van den Branden de solidariteit aantonen van de Antwerpse dokkers met de Rotterdamse dokkers en zeelui die sinds 26 mei 1946 protesteerden tegen plannen om te knibbelen aan hun lonen. De BTB reageerde heftig tegen deze staking en vooral de timing ervan: ze kwam er midden een gespreksronde tussen havenvakbonden en havenpatronaat over de mogelijke invoer van een bestaanszekerheid. In de eigen media werden Van den Branden en de zijnen nu omschreven als “herrieschoppers”, “herriemakers” en “ophitsers”. Deze staking bracht ook de communistische ministers binnen het kabinet in een lastig parket. Minister Lalmand (KPB) riep Van den Branden ter verantwoording zelfs naar zijn kabinet en eiste dat hij de staking zou stop-

zetten.¹⁶ Van den Branden stemde pas in na een aantal dagen en beëindigde de staking. Het feit dat hij een staking had uitgeroepen tegen de wil van de BTB-leiding in en dat zelfs de KPB-leiding Van den Branden niet onder controle had, was voor het BTB-establishment het zoveelste bewijs dat Van den Branden en zijn groep absoluut onbetrouwbaar waren.

Ook de interne organisatie was een bron van constante meningsverschillen tussen socialisten en communisten binnen de BTB. Van den Branden en zijn volgelingen spraken openlijk over een kloof tussen de bondsleiding en de achterban. Vooral de voorzitter en zijn secretarissen werden scherp bekritiseerd. Het feit dat zij délégués waren en niet meer actief waren 'aan den dok' maakte dat zij – dixit Van den Branden – niet langer wisten wat leefde onder de havenarbeiders. Ze werden verweten te onafhankelijk te handelen en hun leden niet te consulteren. Het actiecomité wilde de bond democratiseren door verkiezingen voor de verschillende bondsniveaus en een algemene ledenvergadering. Deze algemene ledenvergadering zou dé symbolische twistappels blijven tussen het socialistische en communistische kamp binnen de organisatie. Van den Branden en zijn sympathisanten wilde dat zo'n algemene ledenvergadering op maandelijks basis werd bijeengeroepen om de leden zo de mogelijkheid te bieden om het beleid van de bond en haar afgevaardigden openlijk en direct in vraag te stellen. Het BTB-establishment had echter een zeer dubieuze houding tegenover dergelijke algemene ledenvergaderingen. In de jaren 1930 – toen de bondsleiding instemde met verschillende loonsdalingen – werden dergelijke algemene ledenvergaderingen zo weinig mogelijk georganiseerd. In de jaren 1940 hield de BTB-leiding vast aan deze 'traditie': algemene ledenvergaderingen waren zonder enige twijfel geen prioriteit voor de bondsleiding. Elke vraag tot het houden van zo'n algemene vergadering werd simpelweg afgedaan met de mededeling dat er geen enkele interesse bestond voor zo'n vergaderingen onder de leden. Het is zeer waarschijnlijk dat de BTB-leiding echter vooral tactische motieven had om zo'n algemene ledenvergadering af te houden. Louis Major en voor-

al zijn trouwe rechterhand Georges Decrom vreesden dat zo'n algemene ledenvergadering zou uitdraaien op een massaal protest tegen de bondsleiding en het beleid. De gebeurtenissen tijdens de enige algemene ledenvergadering die tijdens de jaren 1930 was georganiseerd – met name op 20 juni 1936 naar aanleiding van de staking in de haven – bleef op het netvlies gebrand van beide sterke mannen en deed hen huiveren voor een mogelijke herhaling van dat scenario. Het eerste uur van die bijeenkomst was toen gedomineerd geworden door een woordenoorlog tussen leden van het communistische actiecomité en de officiële bondsleiding. In een enorme chaos – de klankinstallatie weigerde dienst waardoor het begin van de bijeenkomst moest worden uitgesteld – wandelden een aantal sympathisanten van het actiecomité door de menigte en riepen toen

Ook de interne organisatie was een bron van constante meningsverschillen tussen socialisten en communisten binnen de BTB.

op om de voorwaarden tot het beëindigen van de staking niet te aanvaarden (zie hoger). Alhoewel we zagen dat ze daar in niet slaagden, trok de BTB uit dit incident de conclusie dat een algemene ledenvergadering te riskant was. Die algemene ledenvergadering van juni 1936 was meteen ook de laatste geweest. Deze kwestie van de algemene ledenvergadering draaide echter uit op een cirkelredenering: het feit dat de bondsleiding zo'n vergadering niet wilde organiseren, versterkte Van den Branden in zijn overtuiging dat de bondsleiding te onafhankelijk te werk ging en hun positie niet in vraag wenste te stellen. De vastbesloten manier waarop Van den Branden echter bleef aandringen op zo'n algemene vergaderingen was voor Major en co. dan weer hét bewijs dat de communisten tactische motieven hadden om zo'n vergadering bijeen te roepen.

De vijandigheid tussen beide kampen leidde ook tot allerlei tactische manoeuvres door het socialistische establishment om Van den Branden en zijn sympathisanten monddood te maken binnen de organisatie. Een eerste stap bestond erin ervoor te zorgen dat zij niet vertegenwoordigd waren in een van de bondsniveaus. Volgens de statuten van de BTB moesten de verschillende leden van de diverse commissies verkozen worden door een algemene vergadering. Tussen 1945 en 1949 werden die leden echter verkozen door een speciale

procedure waarbij de leden werd gevraagd om hun stem uit te brengen via de post.¹⁷ Het lijkt waarschijnlijk dat de BTB-leiding zijn toevlucht nam tot deze speciale procedure omdat ze vreesde dat de communisten zouden 'infiltreren' tijdens zo'n algemene vergadering en erin zouden slagen om 'hun' kandidaten te laten verkiezen. Dit is een ander voorbeeld van hoe de socialistische zijde binnen de BTB vooral het mobiliseringsvermogen van de communisten vreesde. De invoering van de bestaanszekerheid is echter ongetwijfeld hét mooiste voorbeeld van tactisch manoeuvre van de BTB om de communisten in de Antwerpse haven te kortwieken. In de Antwerpse haven werden na WO II 15000 havenarbeiders aangeworven op een losse, dagelijkse basis. In 1946 leidde de combinatie van een veel te groot contingent en de daling van het aantal te begeven jobs tot dagelijkse werkloosheidscijfers die schommelden tussen 3000 à 5500.¹⁸ De BTB veronderstelde dat een hoog werkloosheidscijfer, de financiële gevolgen van zo'n systeem binnen een stelsel van losse ('casual') arbeid en de dagelijkse aanwezigheid van een grote groep werkloze arbeiders die rondhingen aan de Antwerpse dokken dé ideale kweekbasis was voor mogelijke acties van een communistisch actiecomité. Tijdens verschillende bijeenkomsten van het NPCHA in 1945 en 1946 herhaalde de BTB keer op keer dat zij vreesde dat die grote groep werklozen vrij makkelijk Van den Branden zou volgen wanneer die de lont aan het vuur zou steken. In dat opzicht stelde de BTB voor om een soort van bestaanszekerheid in te voeren die de havenarbeiders financiële zekerheid moest bieden. In haar discours suggereerde de BTB dat een grotere financiële zekerheid de havenarbeiders weg zou houden van de communistische verleiding. Het doornemen van de officiële nota's van het NPCHA gekoppeld aan een grondige lezing van de informele nota's van de verschillende bondsniveaus van de BTB maakt duidelijk dat de BTB de bestaanszekerheid zag als hét middel om een volledige doorbraak van de BTB te verhinderen.

De gebeurtenissen aan de Antwerpse waterkant toonden echter al snel aan dat de invoering van de bestaanszekerheid niet echt tot een ommekeer leidde. De introductie van de bestaanszekerheid lijkt dus de 'populariteit' van het actiecomité niet ingrijpend te hebben beïnvloed. Slechts twee maanden na de invoering van de bestaanszekerheid in oktober 1946, brak een wilde staking uit in de Antwerpse haven. Alhoewel deze staking niet werd uitgeroepen door Van den Branden en zijn

sympathisanten, steunden zij onmiddellijk deze staking en namen er het volle gewicht van op hun schouders. Deze eigenzinnige houding van de communistische vleugel maakte de relatie met de socialistische steeds vijandiger. In juli 1947 bereikte deze situatie een climax. In maart van dat jaar was de KPB en haar ministers uit de regering gestapt waardoor de relatie tussen socialistische en communisten op het nationale niveau danig bekoelde. De KPB begon nu een frontale aanval op de centrale loon- en prijzenpolitiek. Ze opteerde voor directe syndicale actie in de bedrijven om het ongenoegen te uiten. De Antwerpse dokken werden gekozen als één van de leidende sectoren waarop men zich zou focussen.¹⁹ De KPB wou een stevige voet aan de grond in de Antwerpse haven. Vanaf mei 1947 werkte Van den Branden nauw samen met de KPB en focuste daarbij vooral op de falende loon- en prijzenpolitiek van de regering die de koopkracht van de gemiddelde dokwerker had gereduceerd. Tijdens een wilde staking in juli 1947 vroeg Van den Branden extraconventionele loonsverhogingen en een algemene ledenvergadering. Een menigte van enkele duizenden dokwerkers marcheerde door de Antwerpse straten om deze vraag te ondersteunen. De BTB werd nu openlijk geconfronteerd met een duidelijke tegenbeweging die het bondsbeleid in vraag stelde. Beide vragen werden resoluut afgewezen door de BTB die gedurende het ganse verloop van de staking zeer nauw samenwerkte met het havenpatroonaat en zocht naar mogelijkheden om de staking te breken. De BTB stimuleerde de havenbaronnen zelfs om niet-erkende havenarbeiders aan te werven, een praktijk waartegen ze altijd had geprotesteerd in het verleden. Louis Major maakte ook gebruik van zijn politieke contacten – hij was volksvertegenwoordiger geworden na de verkiezingen van 1946 – en overtuigde de socialistische minister van Arbeid, Delattre om de dreiging te lanceren, militairen naar de haven te sturen om de staking te breken. Uiteindelijk doofde de staking uit zonder enige loonaanpassing. Deze staking leidde ook de zwanenzang in van Van den Branden en zijn groep binnen de BTB. In december 1947 werden ze uit de BTB gezet.

De wegen scheiden (1947 -)

De uitsluiting van Van den Branden en zijn sympathisanten uit de BTB betekende echter niet het definitieve einde voor deze communistische volgelingen. De Antwerpse dokken bleven de favoriete stek voor Van den Branden die er zijn activiteiten bleef ontplooien. De centrale aanwervinghal

werd nu zijn voornaamste podium waar hij in de volgende jaren nog geregeld schitterde in een aantal glansrollen. Regelmatig installeerde Van den Branden zich aan de ingang van de aanwervinghal om pamfletten uit te delen waarin hij de BTB bleef bestoken met vragen om een algemene ledenvergadering. Daarnaast zou hij zich in de volgende jaren ook zeer actief verzetten tegen de Navo en de levering van militair en ander materieel via de Antwerpse haven. Volgens politieverlagen hadden de havenarbeiders ook wel oren naar het pleidooi van Van den Branden. Regelmatig verzamelden zich groepjes havenarbeiders rond Van den Branden om te luisteren naar zijn vurige pleidooi voor meer interne democratie.²⁰ Dat Van den Branden bleef rondhangen in de haven, stak de BTB-leiding en maakte dat zij zeer alert bleven. De bondsleiding wilde vermijden dat de communisten erin zouden slagen om een nieuwe reeks wilde stakingen uit te lokken aan de Antwerpse haven. Zo'n stakingen zouden de positie van de BTB binnen het NPSCHA verder verzwakken, en zou de werkgeversafvaardiging ook de representativiteit van de erkende havenvakbonden, in vraag doen stellen. Bovendien konden dergelijke wilde stakingen, en de vragen en onzekerheid die zo'n staking met zich mee brachten – over lengte en vooral kosten – een aantal scheepvaartlijnen mogelijk afschrikken en hen doen afzien van een komst naar Antwerpen waardoor de Antwerpse haven zou inboeten aan competitiviteit. Die strijd voor meer competitiviteit zou Van den Branden aan de ene zijde en Louis Major en zijn BTB aan de andere zijde trouwens nog verder uit elkaar drijven. De aanwezigheid van Van den Branden dwong Major en zijn gevolg echter tot een 'pragmatische' houding. Dat bleek zeer duidelijk toen de havenvakbonden hun positie moesten bepalen over het loondebat zoals dat verliep in de Antwerpse haven vanaf 1947, 1948. Vanaf toen werd alsmaar duidelijker dat de Rotterdamse haven de Antwerpse haven ver achter zich liet wat haveninfrastructuur, omgeslagen goederen en arbeidskosten betrof. Door een falend centraal loon- en prijzenbeleid – in tegenstelling tot een gelijkaardig succesvol beleid in Nederland – was Antwerpen substantieel duurder dan Rotterdam geworden. Het havenpatroonaat

brak toen ook een lans voor loonmatiging en vooral realisme wat de loonevolutie betrof. Alhoewel de BTB intern duidelijk liet verstaan dat ze die vraag terecht vonden, stelden ze zich naar de buitenwereld minder toegeeffijk op. Alhoewel we hier niet beschikken over een 'smoking gun' lijkt het zeer waarschijnlijk dat de constante aanwezigheid van Van den Branden en zijn aanhoudende pamflettencampagne – waarin hij de bond verweet al te zeer in de kaart te spelen van de werkgevers – de BTB mogelijk heeft geleid tot een minder toegankelijke houding en het vragen van zelfs een extraconventionele loonsverhoging in mei 1948. In de motivatie voor zo'n extraconventionele loonsverhoging verwees de BTB expliciet naar potentiële moeilijkheden indien er geen loonsverhoging kwam. Major wees erop dat tot dan toe alles rustig was gebleven in de haven maar dat ze niet wilden "onder de voeten" gelopen worden indien die extra loonsverhoging er niet kwam.²¹ Kwam die er niet, dan "zal het een zware slag zijn voor het prestige van de leiders der vakbonden en krijgen de werklieden en de woelmakers gelijk, dat er met paritaire onderhandelingen niets is te bereiken."²²

Wat het andere punt van kritiek van Van den Branden betrof – met name de vraag naar meer interne democratie binnen de beweging – veranderde er eigenlijk weinig of niets. Alhoewel in de jaren 1950 een aantal algemene ledenvergaderingen werden gehouden bleef de bondsleiding een zeer eigenaardige houding aannemen tegenover dergelijke massabijeenkomsten. In documenten voor intern gebruik zijn verschillende vragen te vinden van eigen leden naar dergelijke algemene vergaderingen. De meeste van die aanvragen werden echter geweigerd of van tafel geveegd door de voorzitter of secretaris met de mededeling dat dergelijke bijeenkomsten zouden misbruikt worden door de communisten om oproer te kraaien aan de Antwerpse dokken waardoor de onderhandelingspositie van de havenvakbonden zou geschaad worden. Deze angst voor het rode gevaar zou blijven leven onder het socialistische BTB-establishment tijdens de jaren 1950 en 1960 terwijl op dat ogenblik de KPVB reeds was gereedu-

*De uitsluiting van Van den
Branden en zijn
sympathisanten uit de BTB
betekende echter niet het
definitieve einde voor deze
communistische volgelingen.*

ceerd tot enkele duizenden betalende leden. Alhoewel de groep rond Van den Branden in de jaren 1960 bijna volledig was ineengeschrompeld en de harde kern eigenlijk enkel nog bestond uit Van den Branden en zijn broer Pierre, nam de BTB geen enkel risico en reageerde ze zeer zenuwachtig wanneer de communistische dreiging werd besproken. Elke vraag voor een algemene vergadering werd onmiddellijk geïnterpreteerd als zijnde verdacht en komende vanuit de communistische vleugel. Louis Philips – een voormalig lid van de KPb – kreeg volgend antwoord op zijn vraag naar zo'n algemene vergadering: "Het mangelt ons geenszins aan contact met de leden. Wij hebben geen lessen in democratie te krijgen van mensen die een regime voorstaan waarin de vakbonden in de grond niets te zeggen hebben."²³ Als extra veiligheidsmaatregel bepaalde het Uitvoerend Comité van de BTB in mei 1968 dat zijzelf – en enkel zijzelf – konden beslissen wanneer er een algemene ledenvergadering werd gehouden. In de praktijk werd in de jaren 1960 geen dergelijke algemene ledenvergadering gehouden.

Enkele slotbemerkingen.

Deze bijdrage balanceert steeds op de grens tussen feit en fictie en beschrijft hoe een organisatie bij het uitzetten van haar beleid mede kan gestuurd worden door een (subjectieve) perceptie. Feit is dat er sinds het eind van de jaren 1920 communistische actiecomités aanwezig en actief waren aan de Antwerpse haven. De perceptie van die beweging door de BTB tijdens de jaren 1930 werd echter vooral geleid door fictie. In de geesten van de BTB-leiding groeide dat communistische 'gevaar' uit tot een twaalfkoppig monster dat volledig oncontroleerbaar was. De BTB viel ten prooi aan een vorm van paranoia waar communisme overal werd gezien maar in werkelijkheid waarschijnlijk vooral een imaginaire vijand was die niet meer dan enkele dozijnen actieve leden telde. De vastberaden manier waarop de BTB het communisme toen bevocht stond niet in relatie met de echte invloed van dat actiecomité. De BTB vocht verschillende rondjes met een ingebeelde vijand of tegenstander. Deze vorm van paranoia en vijandigheid tegenover het communisme in de jaren 1930 – een trend die ook was te zien in andere Belgische industriële sectoren – of alles wat ook maar van ver leek op communisme, bepaalde de verstandhouding tussen de socialistische en communistische vleugel aan de linkerzijde in de onmiddellijke naoorlogse periode aan de Antwerpse dokken. De diepersoonlijke aversie

voor het communisme maakte dat de fusie tussen de communistische Eenheidsvakbond Transport van Van den Branden en de BTB van Louis Major en Georges Decrom eigenlijk nooit kans op slagen had. De openlijke steun van de regeringspolitiek in de naoorlogse periode door de BTB botste met de 'kritischer' en onafhankelijker houding van Frans Van den Branden en zijn sympathisanten. Zij waren – in tegenstelling tot de BTB – niet bereid om de regering carte blanche te geven op sociaal-economisch vlak. Deze politiek-ideologische meningsverschillen – die zich ook vertaalden in een verschillende visie op de interne organisatie en werking van een bond – maar ook – en misschien nog meer – persoonlijke afkeer voor elkaar, maakten de kloof tussen socialisten en communisten aan de Antwerpse haven breder van dag tot dag. De socialistische vleugel vocht menig tactisch rondje uit met de communisten om hun structurele basis van succes – of althans hoe de socialisten dat percipieerden – uit te schakelen. De introductie van de bestaanszekerheid werd in deze bijdrage voorgesteld als één van de mooiste voorbeelden van tactische spelletjes door de BTB om de communisten in de haven te counteren: de BTB meende dat het verzekeren van een financiële basis voor de dokkers hen weg zou houden van het rode gevaar. De gebeurtenissen aan de waterkant gaven hen echter ongelijk. Het was deze 'mobilization power' van Van den Branden en zijn groep die Major en co. zeer alert maakte voor het communistische gevaar. Deze bijdrage maakt meteen ook duidelijk dat het gevaarlijk zou zijn om de invloed van een bepaalde beweging – in casu de syndicale/politieke communistische beweging in de Antwerpse haven – enkel via een kwantitatieve benadering te gaan meten. Vanuit die kwantitatieve benadering zou een blik op de ledenlijsten ons immers de indruk kunnen geven dat de groep rond Frans Van den Branden weinig meer was dan een zeer marginale factor: zij telde op het moment van haar fusie met de BTB 128 betalende leden tegenover 12000 leden voor de BTB. Deze casestudy toont echter aan dat invloed niet enkel te meten valt in ledenaantallen en andere. Invloed wordt ook bepaald door de mate waarin een beweging erin slaagt om te wegen op besluitvorming en andere bewegingen – ook al liggen feit en fictie daar soms ver uit elkaar en is perceptie alom tegenwoordig of het leitmotiv – in een bepaalde richting duwt. Dat was in uitgesproken mate het geval na het politieke hoogtepunt van de KPb – mét regeringsdeelname en een groot aantal betalende leden – vanaf 1948, 1949. Zonder al te veel formele bondsstructuur – in tegen-

stelling tot de BTB mét verschillende vertegenwoordigende niveaus – én buiten de BTB-structuur om, slaagde Van den Branden erin om te blijven wegen op het officiële bondsbeleid. Zelfs wanneer het communistische actiecomité in de jaren 1960 zeer waarschijnlijk enkel nog bestond uit de spreekwoordelijke drie man en een paardenkop, vreesde de BTB nog steeds hun potentiële aantrekkingskracht op de havenarbeiders.

Noten

1. Vanfraechem S., *Een sfeer om haring te braden. Arbeidsverhoudingen aan de Antwerpse haven 1919 – 1972*, Gent, 2002, (onuitgegeven doctoraatsverhandeling).
2. Gotovitch J., Qu'est-ce que le parti communiste de Belgique. A quoi a-t-il servi ? Quelques propositions pour en comprendre l'histoire et la signification, *Brood en rozen. Tijdschrift voor de geschiedenis van sociale bewegingen*, 1997, 4, pp. 21-22.
3. Gotovitch J., op.cit., p. 20.
4. Hemeryckx R., *Van verzet tot Koude oorlog, 1940-1949: machtsstrijd om het ABVV*, Vub-press, 2003, 444 p.
5. Stadsarchieff Antwerpen, Modern archief nr. 2263/2 arbeidsconflicten 1924 – 1927, Politierapporten, Politie-commissariaat 12de wijk, HB 103, 18 juni 1928.
6. *De transportarbeider*, 1928, juni 1928.
7. Archieven Cepa (Centrale des employeurs du port d'Anvers), Jaarverslagen, arbeidsstatistieken 1929-1935.
8. De vervoerarbeider, 1933, nr. 10, 'over stakingen, hier en elders'.
9. Deneckere G., "Het rode gevaar tijdens het interbellum. Of hoe de waan van een wereldwijd communistisch complot de werkelijkheid beïnvloedde", *Brood en rozen. Tijdschrift voor de geschiedenis van sociale bewegingen*, 1997, 4, pp. 49-65.
10. Archief Fédération Maritime d'Anvers, Thematische dossiers : grèves au port nr. 11, Quelques indications sur le communisme dans le port d'Anvers, Nota van Cepa aan Fédération Maritime, mei 1935.
11. "De historische algemeene vergadering in het Sportpaleis", *De Volksgazet*, 21 juni 1936.
12. Frans Van den Branden over zijn korte carrière als parlamentslid: "De partij vond dat een goede zaak, maar ik wist van niets, ik was er helemaal niet op voorbereid. Ik deed wat ik kon en ik geloof dat ik één keer tussenbeide ben gekomen in een zaak: [...] Maar ja, het parlement is niet de haven, ik voelde me daar niet thuis. Mijn hart bleef bij de dokwerkers. Aan de haven kon ik inspelen op hun verzuchtingen, ik kon naar hen luisteren, discussiëren, ik was een van hen, maar tussen die broekschijters van het parlement voelde ik me niet op mijn gemak. Bij de verkiezingen in 1950 werd ik niet herkozen." (Frans Van den Branden in: Ollevier I., *De laatste communisten. Hun passies, hun idealen*, Van Halewyck, 1997, p. 138.
13. R. Hemeryckx, *Het ABVV 1940-1949. Van verzet tot koude oorlog*, Brussel, 2000, pp. 175 – 176. (onuitgegeven doctoraatsverhandeling).
14. Archieven BTB, Congres van de Belgische Transportarbeidersbond gehouden te Oostende, 1 – 2 september 1945, p. 50.
15. Archieven Amsab – Instituut voor sociale geschiedenis (Antwerpen), Fonds Louis Major nr. 1, volume 664, Nota's over het congres van de BTB, september 1945.
16. I. Ollevier, *De laatste communisten. Hun passies, hun idealen*, Leuven, 1997, p. 129.
17. Archieven BTB, Congres van de BTB, Gent, België, 30 augustus - 1 september 1947 en Congres van de BTB, Luik, België, 7-10 juli 1949.
18. Arbeidsblad, officieel bulletin van het Ministerie van Arbeid, februari 1946, p. 156.
19. R. Hemeryckx, op.cit., p. 381.
20. Stadsarchieff Antwerpen (Modern Archief), nr. 14353: activiteiten aan de Antwerpse dokken, politie-rapporten 1946 – 1961, weekrapporten van november en december 1947.
21. Archief BTB, Verslagboeken : Nationaal Paritair Comité der haven van Antwerpen, Zitting van 18 maart 1948.
22. Archief BTB, Verslagboeken : Nationaal Paritair Comité der haven van Antwerpen, Zitting van 22 april 1948.
23. Archief BTB, Congres BTB 4 – 5 mei 1968/ activiteitenverslag 1966 – 1967, Statutair kongres van de havenarbeidersbond en aanverwante groepen, 5 juni 1966.